

**Ecologisch
Onderzoek
Dutch golf
Puttten
Landgoed
Bokhorst**

INLEIDING	4
REALISATIE OEFENGOLF	9
LANDGOED BOKHORST	13
FLORA - FAUNA WET	17
RESULTATEN NATUURTOETS	21
EFFECTEN	24
NA AANLEG	25
CONCLUSIES	28

A photograph of a golf course. In the foreground, there is a green lawn and a sand trap. In the background, there is a line of trees with some autumn-colored foliage. The sky is clear and blue. The word "INLEIDING" is written in large, white, bold letters with a black outline at the bottom of the image.

INLEIDING

Dutch Golf wil op landgoed Bokhorst een oefengolfbaan ontwikkelen. Het ontwerp voor de golfbaan is van de hand van de golfbaanarchitect Frank Pont (www.frankpont.com). De ecologische inrichting is ontworpen door Buiting Bosontwikkeling (www.buiting.nl), een bureau gespecialiseerd in bos- en natuurontwikkeling.

Dit boekje is bedoeld om u te informeren over de ecologische gevolgen van de inrichting van de nieuwe golffaciliteiten op landgoed Bokhorst in Putten. Daarom staat in dit boekje de vraag centraal:

Wat is het effect van de ontwikkeling van een oefengolffaciliteit op de natuurkwaliteit van landgoed Bokhorst?

Om de effecten op de natuurkwaliteit goed in te kunnen schatten, is ten behoeve van de Flora- en faunawet van het Ministerie van LNV door Buiting Bosontwikkeling een ecologisch onderzoek uitgevoerd. De uitkomsten van dit onderzoek worden in dit boekje gepresenteerd. U komt te weten wat de huidige natuurkwaliteit op landgoed Bokhorst is en wat er door de aanleg van de golfbaan zal gaan ontstaan; welke (zeldzame) planten en diersoorten zijn er nu en voor welke soorten zijn er kansen na de ontwikkeling?

Helemaal achterin dit boekje kunt u het inrichtingsplan bekijken.

Wat is het effect van de ontwikkeling van een oefengolffaciliteit op de natuurkwaliteit van landgoed Bokhorst?

1

REALISATIE

OEFENGOLF

Golf is een sport die in Nederland snel aan populariteit wint. Daarom zal het aantal golfterreinen zich ook in de toekomst verder uitbreiden. Dutch Golf is een golfontwikkelaar die naast volwaardige 18 holes golfbanen ook oefengolffaciliteiten realiseert. Een oefengolfbaan bestaat uit een ruime puttinggreen, een driving range en een korte 9 holes Par-3 baan. Doel van een oefengolfbaan is, zoals het woord al zegt, een locatie waar alle facetten van het golfspel kunnen worden geoefend. Ook kunnen beginnende golfers hier hun golfvaardigheidsbewijs (GVB) halen.

De nieuwe oefengolfbaan op landgoed Bokhorst wordt gesitueerd tussen de Nijkerkerstraat en het spoor. Dit terrein is momenteel in agrarisch gebruik, als weiland. In het ontwerp is gekozen voor een combinatie met natuurontwikkeling en respect voor het oude, waardevolle cultuurlandschap. Het huidige landschapspatroon blijft dan ook volledig gehandhaafd. Een ander uitgangspunt bij de inrichting van de nieuwe baan is – naast het realiseren van een optimale golftechnische inrichting – het verder ontwikkelen van de aanwezige natuurpotenties. Het inrichtingsplan op bladzijde ...laat dit duidelijk zien. Op dit moment wordt de aanwezige natuurpotentie door het intensieve agrarische gebruik niet optimaal benut. De ontwikkeling van een golfaccommodatie moet daar duidelijk verandering in brengen.

En dat is nieuw. Tot voor kort werden golf en natuur als twee onverenigbare werelden gezien. Maar de koppeling tussen golf en natuur komt de laatste tijd duidelijk in een stroomversnelling. Onderzoek, onder andere uitgevoerd door de samenwerkende Milieufederaties, heeft aangetoond dat een golfbaan, mits goed aangelegd en beheerd, weldegelijk met natuurontwikkeling samen kan gaan.

Zo is er door de omvorming van landbouw naar golf naast het ontstaan van een nieuwe economische drager voor het landgoed, ook sprake van concrete 'natuurwinst'. Door de koppeling van golf met natuurontwikkeling ontstaat tevens een aantrekkelijk, 'groener' golfterrein!

Deze aanpak past ook in visie van de Stichting Natuurwinst. Dutch Golf is binnen de stichting een belangrijke partner. Stichting Natuurwinst ziet in de stormachtige ontwikkeling van golf een bijzonder kans om, grootschalig, een deel van de in Nederland aanwezige natuurambities te realiseren (zie ook www.natuurwinst.nl).

A large, dense green tree with many leaves, partially obscuring a bright green field in the background. The scene is captured in a slightly grainy, high-contrast style. In the bottom left corner, the number '2' is written in a large, stylized, light gray font. To its right, the words 'LANDGOED' are written in a bold, light gray, sans-serif font. The entire text is overlaid on the image.

2 LANDGOED

BOKHORST

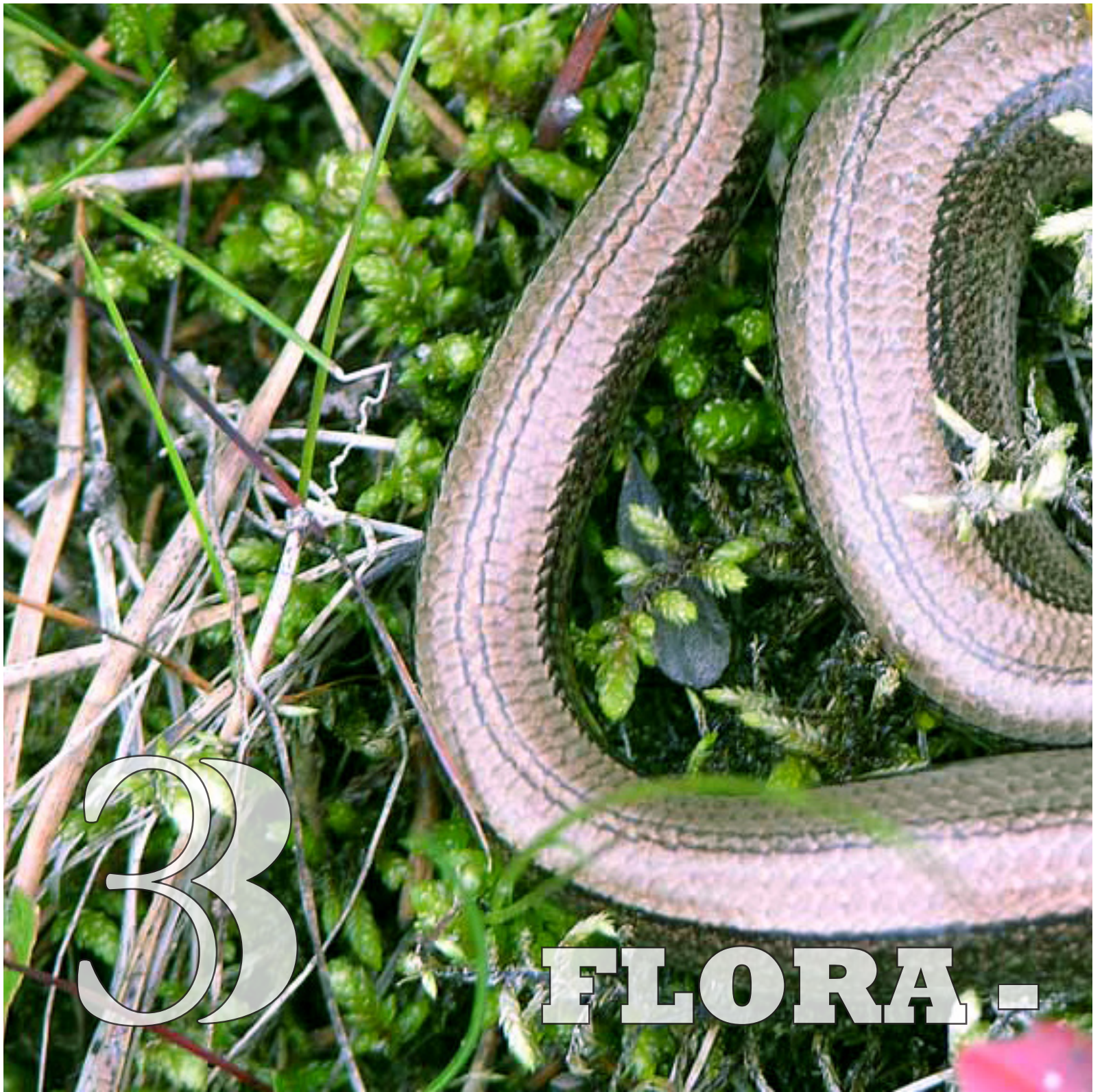

Landgoed Bokhorst ligt dichtbij Nijkerk, nog net in gemeente Putten. Bokhorst maakt deel uit van de robuuste Ecologische Verbindingszone van de Oostvaardersplassen naar de Veluwe. Volgens het Streekplan ligt het landgoed eveneens in een 'Waardevol Landschap' en in het beschermingsgebied 'natte natuur' in verband met de ligging in het stroomgebied van de ecologisch waardevolle Veldbeek. Het landgoed maakt verder deel uit van een landgoedzone en grenst aan de landgoederen Salentein en Berencamp. Direct ten noordoosten ligt Oldenaller, een landgoed met kasteelpark uit 1850 dat wordt beheerd door Natuurmonumenten.

Het landschapsbeeld op Bokhorst bestaat uit een kleinschalig cultuurlandschap. Dat betekent dat kleine perceeltjes bouw- en grasland worden omsloten door houtwallen, singels en sloten. Het landgoed heeft alle kenmerken van een typisch kampenlandschap. Dit landschapstype is ontstaan doordat bos werd gekapt ten gunste van akkerbouw, waarbij de bosranden overbleven en als singels de scheiding vormden tussen de nieuwe landbouwpercelen. De percelen werden opgehoogd met heideplagen, mest en strooisel. Op sommige plaatsen is dit te zien aan kleine hoogteverschillen; de zogenaamde 'kampen' liggen nèt iets hoger in het landschap.

De bodem is vruchtbaar en in het winterseizoen kan het nat zijn. De sloten zorgen voor de afwatering. Er zijn zowel droge als natte terreinen. Zo liggen de houtwallen hoger dan de omliggende graslanden. Dit is gelijk te zien aan de boomsoortensamenstelling. In de hogere en drogere houtwallen groeit met name zomereik. Langs de sloten groeien elzen, populieren en andere waterminnende soorten.

Op een aantal plaatsen in het landgoed is kwel aanwezig. Dit verschijnsel is te danken aan de ligging van het landgoed ten opzichte van de stuwwallen van de Veluwe. Regenwater infiltreert in de hooggelegen zandgronden en komt kilometers verderop in het laaggelegen gebied weer aan de oppervlakte. Door de lange verblijftijd in de bodem is het kwelwater op landgoed Bokhorst van goede kwaliteit voor ontwikkeling van hoogwaardige natuur.

3

FLORA -

Voordat in Nederland de schop de grond in mag, moet een voorgenomen ontwikkeling altijd aan bestaande wetgeving worden getoetst. Eén van die wetten is de Flora- en faunawet. In de praktijk blijkt de Flora- en faunawet een steeds belangrijker toetsingskader te worden.

Doel van de wet is de handhaving van de aanwezige natuurkwaliteit tijdens en na de realisatie van een plan in de praktijk. Uitgangspunt is dat alleen vergunning wordt verleend als de natuur geen belangrijke schade van de voorgenomen herinrichting ondervindt. Elke herinrichting moet daarom voldoen aan een aantal voorwaarden. Het controleren van deze voorwaarden wordt binnen de Flora- en faunawet de 'Natuurtoets' genoemd.

Met behulp van de Natuurtoets worden uitspraken gedaan over de effecten van inrichtingsmaatregelen op bestaande natuurkwaliteit en natuurwaarden. Als uit de natuurtoets blijkt dat in een gebied zeldzame planten- en diersoorten leven, wordt de ingreep alleen toegestaan als er schadebeperkende of compenserende maatregelen worden getroffen. Welke dat zijn moet uit de Natuurtoets blijken.

In het volgende hoofdstuk worden de resultaten van de Natuurtoets, zoals deze is uitgevoerd voor de oefengolf op landgoed Bokhorst, gepresenteerd.

A photograph of several bright yellow flowers with five petals each, growing in dark, rippling water. Green leaves are visible above the water surface. The text '4 RESULTATEN' is overlaid in the bottom left corner.

4 RESULTATEN

NATUURTOETS

Vanuit de Flora- en faunawet is het noodzakelijk vóór aanvang van de werkzaamheden te onderzoeken welke planten- en diersoorten voorkomen. Indien het om zeldzame, bedreigde soorten gaat, moet worden aangetoond dat het voortbestaan door de geplande activiteiten niet in gevaar komt. Deze beide activiteiten zijn bekend als de Natuurtoets.

Bij het uitvoeren van de Natuurtoets zijn op landgoed Bokhorst gegevens verzameld over de aanwezigheid van planten, broedvogels, zoogdieren, reptielen, amfibieën en dagvlinders. Ook de directe omgeving is bij het onderzoek betrokken.

4.1 Planten

Op de planlocatie komen vijf soorten voor van de Nederlandse Rode Lijst. Deze soorten zijn beschermd of met uitsterven bedreigd, het aantal individuen gaat landelijk in aantal achteruit. De gewone dotterbloem, te zien op pagina 20 en 21, is beschermd vanuit de Flora- en faunawet. Het is een soort van natte omstandigheden die afhankelijk is van uittredend grondwater, het kwelwater. De Gewone dotterbloem groeit momenteel langs een aantal slootkanten. Verder komen – in volgorde van toenemende zeldzaamheid – Echte guldenroede, Blauwe knoop, Hondsviooltje en Dubbelloof voor op het landgoed. Dit zijn soorten van droge, relatief voedselarme omstandigheden, te vinden in de drogere bosgebieden of houtwallen.

4.2 Broedvogels

In en rond het landgoed komt een groot aantal broedvogels voor. Dit is met name te danken aan het grote aantal landschapstypen op een relatief klein oppervlak. Het voedselaanbod is daardoor gevarieerd, evenals het aantal typen broedplaatsen: er zijn bosgebieden en het open agrarisch gebied wordt afgewisseld met struwelen, houtwallen, singels en waterlopen of waterpartijen.

Een aantal soorten is bedreigd: Tortelduif, Kerkuil,

Boerenwaluw, Spotvogel, Huismus, Ringmus, Kneu, Steenuil, Koekoek, Veldleeuwerik, Huiswaluw, Grauwe vliegenvanger en Matkop. Deze soorten van de Rode Lijst worden beschermd vanuit de Flora- en faunawet.

4.3 Zoogdieren

Op het landgoed en de nabije omgeving komen onder andere Bunzing, Vos, Egel, Haas, Mol, Ree en Das voor. De Das is hiervan de meest bedreigde soort. Vanuit de Flora- en faunawet moet met betrekking tot de Das ontheffing voor de voorgenomen activiteiten aangevraagd worden.

Op landgoed Bokhorst zijn twee bewoonde dassenburchten gevonden: ten noorden van de Nijkerkerstraat en ten zuiden van het spoor. Zijn voedsel bestaat vooral uit wormen. Het aandeel wormen is in de voedselrijke bodem van de graslanden relatief groot. Daarom is het hoogstwaarschijnlijk dat de Das de graslanden van het plangebied gebruikt als voedselgebied.

Het landgoed en de bosrijke omgeving is aangewezen als kerngebied voor de Boomarter in de Gelderse Vallei. De soort is niet waargenomen en er zijn geen geschikte verblijfsplaatsen. Desondanks is het goed mogelijk dat de houtwallen en singels worden gebruikt als geleidende elementen tussen de andere bosgebieden, bijvoorbeeld van de landgoederen Salentein en Withaag.

Van vleermuizen zijn geen directe inventarisatiegegevens gebruikt. Wel is de planlocatie en de directe omgeving een geschikt jachtbiotoop vanwege de aanwezigheid van houtwallen en singels waar verschillende insektensoorten huizen. Ook kunnen deze lijnvormige elementen, die met elkaar in verbinding staan, gebruikt worden als geleiding binnen een vliegroute. Mogelijkheden voor verblijfplaatsen van boombewonende soorten binnen het plangebied zijn beperkt; het aantal oude en holle bomen is klein. De meeste bomen in de houtwallen zijn door het gevoerde hakhoutbeheer te jong om als nest- of verblijfplaats te dienen.

4.4 Amfibieën en reptielen

Er komen geen zeldzame amfibieën in het plangebied voor. Tijdens de inventarisatie zijn alleen gangbare soorten als Bruine kikker en Gewone pad aangetroffen. De Hazelworm, een zwaar beschermd reptiel, is waargenomen in de hoger gelegen droge houtwallen. In de omgeving leven minder algemene amfibieën als Poelkikker, Kamsalamander, Rugstreeppad en Heikikker voor. Deze soorten zijn niet opgenomen in de Flora- en faunawet.

Voor amfibieën vormen de aanwezige houtwallen en bosjes in combinatie met het kleinschalige karakter van het plangebied vooral een geschikt landbiotoop. Voortplantingsbiotopen zijn schaars en slechts in marginale kwaliteit aanwezig. Zo herbergt het terrein enkele slootjes, maar deze zijn smal en ondiep en vallen in de zomer vaak droog. In een houtwal in het westen van het terrein ligt een volledig beschaduwde poeltje. In een bosje langs de spoorlijn in het oosten van het terrein liggen twee ondergelopen bomkraters, maar ook hier is de kwaliteit als voortplantingswater beperkt doordat deze watertjes eveneens behoorlijk in de schaduw liggen en veel bladafval bevatten.

4.5 Dagvlinders

Op landgoed Bokhorst en de directe omgeving zijn 18 verschillende soorten dagvlinders waargenomen. Dit zijn allemaal soorten van de Nederlandse Rode Lijst, dus beschermd, maar ze zijn niet opgenomen in de Flora- en faunawet.

5

EFFECTEN

NA AANLEG

Per soortengroep staat hieronder beschreven wat de mogelijke effecten na de aanleg van de golfbaan kunnen zijn.

Effecten op planten

De zeldzame en bedreigde plantensoorten die nu in het landgoed voorkomen, bevinden zich niet op de locaties waar de werkzaamheden zijn gepland. De inrichtingsmaatregelen zullen geen negatieve effecten hebben op het voorkomen van deze plantensoorten.

Langs de oevers van de aan te leggen waterpartijen worden botanisch interessante plantensoorten verwacht door de goede ecologische kwaliteit van het kwelwater.

Al met al zal het aantal plantensoorten, mogelijk ook het aantal zeldzame plantensoorten, toenemen.

Effecten op broedvogels

In de houtwallen, singels en kleine bosgebiedjes in de buurt van de banen kunnen vogels broeden.

Broedvogels mogen tijdens het broedseizoen (grofweg tussen half maart en eind juni) niet verstoord worden. Indien er onverhoopt een bal in de houtwal of in een bosje verdwijnt, moet men tijdens het zoeken stilstaan bij de kans op versterking van de broedende vogel.

Effecten op zoogdieren

Voor de Das zal de aanleg van de golfbaan niet leiden tot vernietiging van burchtlocaties, aangezien deze binnen het plangebied niet aanwezig zijn. De dichtstbijzijnde burchten liggen op ruim 100 m en 400 m afstand. De Das zoekt zijn voedsel, voornamelijk regenwormen, in de graslanden. Mogelijk doet hij dit ook in de planlocatie. Het is dus van belang dat deze functie er zoveel mogelijk blijft.

Er is slechts een relatief klein oppervlak van de graslanden bedoeld voor de aanleg van golffaciliteiten, de rest van de huidige graslanden zal als rough gaan functioneren. Wanneer het beheer van het roughgrasland wordt gericht op een maximale regenwormendichtheid door toepassen van een juiste bemesting, juist maaibeheer en een juiste

vochthuishouding (bijvoorbeeld sproeien tijdens droge periodes), kan de functie van het terrein als voedselgebied behouden blijven of zelfs versterkt worden.

Voor de Boomarter worden geen schadelijke effecten verwacht, omdat de voor deze soort van belang zijnde elementen, te weten de bosjes en houtwallen, niet worden aangetast. Daarmee blijft ook de potentiële verbindende functie van het plangebied voor deze soort gehandhaafd. Voor Ree, Egel, Haas, Mol en de vleermuissoorten zullen er ook weinig veranderingen zijn.

Effecten op amfibieën en reptielen

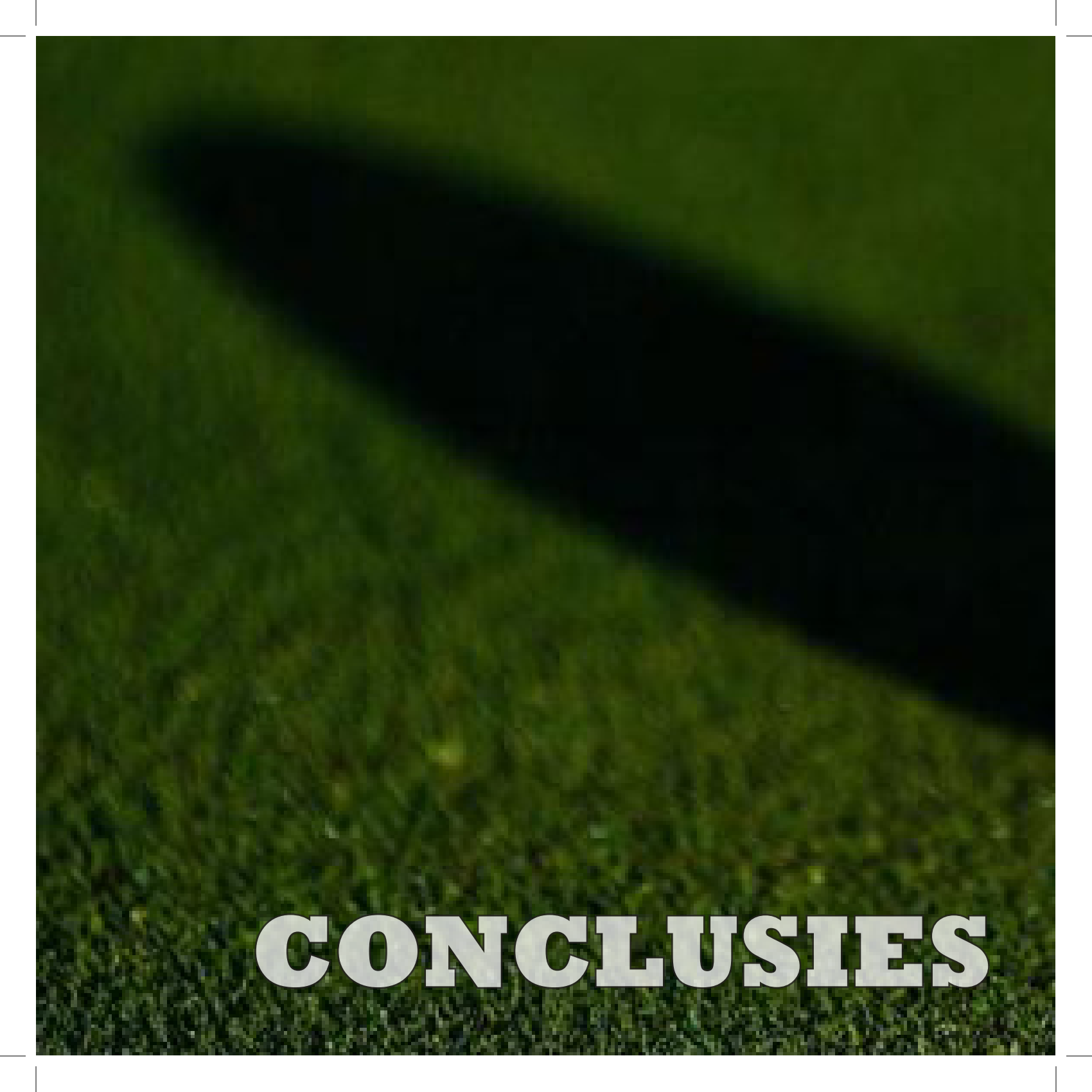
Negatieve effecten op amfibieën en reptielen treden evenmin op, aangezien er geen essentiële onderdelen van het leefgebied worden aangetast. De aanleg van de golfbaan zal juist een positieve invloed hebben op deze soortgroep aangezien de aanleg van drie wateren en de ecologisch inrichting van aanwezige sloten juist zorgt voor verbetering van het voortplantingsbiotoop. In de huidige situatie is dit biotoop wel aanwezig, maar de kwaliteit is marginaal als gevolg van beschaduwing en het ontbreken van grotere wateren.

Voor meer kritische soorten als Kamsalamander zijn geschikte voortplantingswateren in de huidige situatie afwezig. Door aanleg van enkele grotere, natuurlijk ingerichte en niet beschaduwde wateren nemen de kansen voor deze en andere minder algemene soorten sterk toe. Ze komen namelijk al voor in de omgeving. Door verflauwing van de slootoevers en de aanleg van waterpartijen zal het gebied eveneens aantrekkelijker worden voor de Ringslang.

Effecten op dagvlinders

De huidige vlinderstand is afhankelijk van de vegetatie – vooral waardplanten – in en langs de bossen, bosjes, houtwallen, singels, waterlopen en ruigtes als bermen en spoortaluds. De maatregelen en het beheer ten aanzien van de graslanden zullen nauwelijks veranderingen in het aantal waardplanten veroorzaken. Het maaibeheer op de

tees, greens en fairways zal zeer sterk intensiveren, waardoor hier geen natuurwaarden te verwachten zijn. Langs de nieuw aan te leggen waterpartijen zal het aantal waardplanten sterk toenemen. Door ook op de overige percelen een juist randenbeheer toe te passen, kan het aantal waardplanten en het aandeel bloeiende planten in totaal zelfs toenemen. Dit heeft een positief effect op het aantal voorkomende vlindersoorten op het landgoed en nabije omgeving.

The background is a dark green, textured surface, possibly a lawn or a field of grass, with a diagonal light gradient from the top left to the bottom right. The word "CONCLUSIES" is written in large, bold, white capital letters at the bottom center.

CONCLUSIES

Het landschapsbeeld op landgoed Bokhorst zal door de aanleg van de oefengolfbaan blijvend veranderen. Alle bestaande bosjes, houtwallen en singels blijven echter in tact, waardoor het Kampenlandschap ook in de toekomst herkenbaar aanwezig blijft.

De ontwikkeling van de golfbaan bestaat niet alleen uit aanleg van golfholes, maar ook uit de realisatie van nieuwe natuurlijke elementen. Zo worden een aantal van de sloten door het verflauwen van de taluds ecologisch waardevol ingericht. Hierdoor wordt de nat-droog gradiënt verbreed en krijgen water- en oevervegetaties meer ruimte.

Tevens worden op locaties met sterke kwel waterpartijen gegraven. Deze waterpartijen zullen zich vooral met kwelwater vullen en daardoor ook in de drogere tijden watervoerend zijn. Waarschijnlijk zullen hier vervolgens waardevolle kwelvegetaties tot ontwikkeling komen. Ook amfibieën en eventueel Ringslang zullen van deze ontwikkeling profiteren. Denk aan voortplantingswater voor amfibieën en libellen, drinkplaats voor Reeën en andere zoogdieren en eventueel voedselgebied voor roofdieren en marterachtigen zoals Das en Boommarter.

Voor zoogdieren geldt dat vooral de Das en Boommarter aandacht soorten zijn. De Das zal door de aanleg van fairways een deel van zijn foerageergebied kwijt raken. Door in de natuurrough extra maatregelen te treffen kan dit verlies grotendeels worden beperkt. Voor de Boommarter geldt dat het de verbindende functie voor deze soort ook na aanleg gehandhaafd blijft.

In de meeste gevallen is de conclusie dus dat de aanleg van de golf een gunstig effect heeft op het aantal planten- en diersoorten binnen het plangebied. Voor sommige soorten kunnen de veranderingen echter schadelijk zijn als er niet aan bepaalde schadebeperkende maatregelen wordt voldaan.

Tijdens de aanleg van de golfbaan zullen de werkzaamheden leiden tot een tijdelijke verstoring van de voorkomende fauna in het gebied. Om de schade te beperken moeten

de werkzaamheden plaatsvinden buiten het broedseizoen (15 maart – 15 juli) en worden beperkt tot de dagelijkse uren (zonsopgang – zonsondergang).

Na de aanleg bestaan de effecten van het gebruik als golfbaan uit verstoring van diersoorten door de aanwezigheid van personen in het landschap. Broedvogels zouden bijvoorbeeld opgeschrikt kunnen worden tijdens zoeken van een uit richting geslagen bal. Verder zal de verstoring door het gebruik nauwelijks negatieve gevolgen hebben op het voorkomen van diersoorten. 's Nachts echter kan de verstoring door in de vorm van geluid of licht wel schadelijk zijn. Dit moet dan ook zoveel mogelijk worden voorkomen.

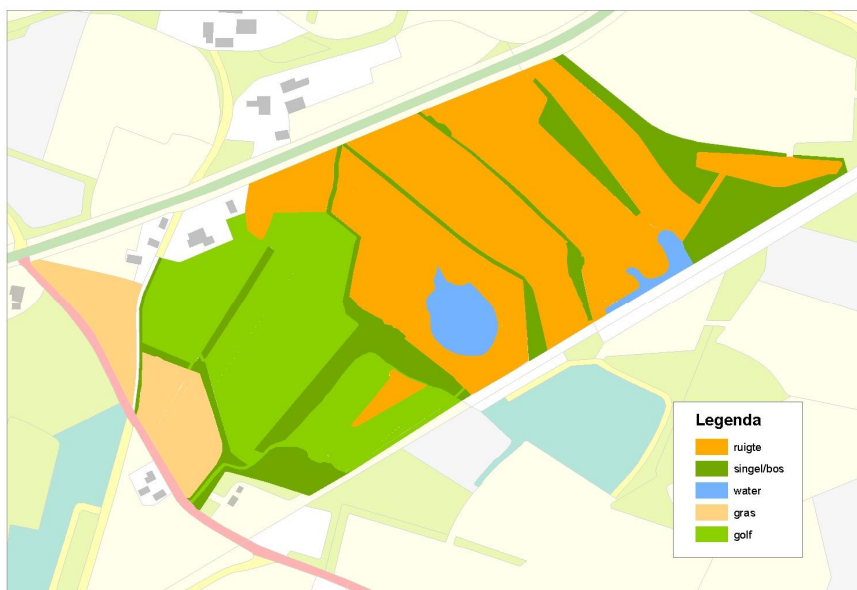
Aanvullend Flora en Fauna onderzoek Landgoed Bokhorst

Inleiding

Met betrekking tot het “*ecologisch onderzoek Dutch golf Putten landgoed Bokhorst, Buiting 2006*” is op 25 mei 2009 aanvullend onderzoek verricht. Aanleiding tot het aanvullend onderzoek is een actualisering. Het onderzoek heeft zich specifiek gericht op het voorkomen van wettelijk beschermde soorten, rode lijst soorten en zeldzame soorten. Op basis van het voorkomen hiervan worden aanbevelingen gedaan met betrekking tot werkzaamheden in het gebied. In dit verslag worden de resultaten van dit aanvullend onderzoek gepresenteerd.

Ligging en begrenzing onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied betreft een gedeelte van de landgoed Bokhorst, gelegen ten noordoosten van de plaats Nijkerk. Onderstaande kaartjes geven de ligging en huidige situatie van het landgoed weer.

Kaart 1 en 2: ligging en huidig gebruik van het onderzoeksgebied

Werkwijze

Voor dit aanvullend onderzoek heeft een veldbezoek plaatsgevonden op 25 mei, waarbij het terrein tussen 6.00 uur 's ochtends en 15.30 uur 's middags door twee ecologen uitgebreid is doorkruist. Hierbij zijn alle landschapselementen in het onderzoeksgebied bekeken.

Het onderzoek was gericht op het voorkomen van wettelijk beschermde (Ff-wet) soorten, rode lijst soorten en overige zeldzame soorten. Zowel de flora als de fauna is daarbij onderzocht. Beschermde soorten zijn op kaart aangegeven.

De weeromstandigheden waren ideaal. De gehele dag zonnig met in de middag wat hoge sluierbewolking en weinig wind. De temperatuur liep op van 16 graden in de ochtend tot 25 graden in de middag.

Aangetroffen soorten per type landschapselement

Houtsingels en bosjes.

De houtsingels en bosjes kennen een rijke vogelpopulatie. Er zijn verschillende soorten zangvogels aangetroffen, zoals merel, winterkoning, tuinfluiter, zwartkop, spotvogel en verschillende mezensoorten. Het gaat om algemene zangvogels waarbij spotvogel (2 zingende mannetjes) vermeld staat op de Rode lijst *gevoelig*. Aangenomen kan worden dat het grootste deel van deze aangetroffen dieren broedvogels betreft. Appelvink is enkele malen laag over komen vliegen en broedt mogelijk in de directe omgeving. Alle vogelsoorten zijn wettelijk beschermd via de Ff-wet. Op de rand van het gebied is ook grote bonte specht gehoord. Nestbomen hiervan zijn niet aangetroffen, maar het is aannemelijk dat deze voorkomen. Deze bomen met holtes zijn wettelijk beschermd.

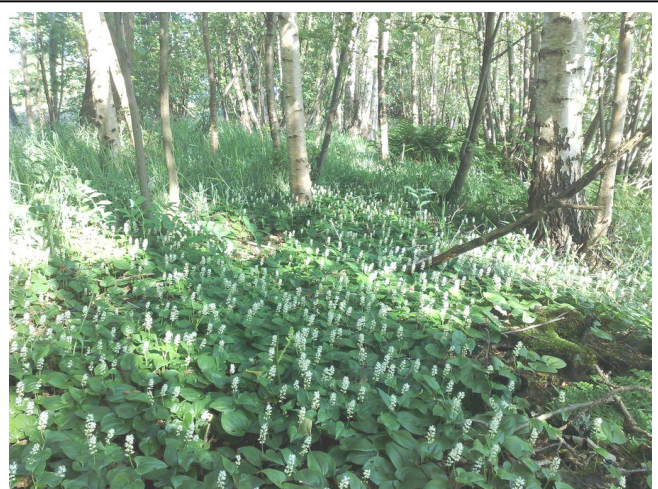
De meest waardevolle plantensoorten die zijn aangetroffen in de houtsingels en bosjes zijn de vrij algemene oud bos-indicatoren dalkruid, gewone salomonszegel, grote muur en brede wespenorchis. De laatste soort is beschermd via de flora en faunawet tabel 1.

Verder is een ree aangetroffen en enkele wissels vermoedelijk ook van ree en enkele konijnenholen.

Conclusie:

In de houtwallen en singels zijn algemene planten- en diersoorten aangetroffen. Alle vogelsoorten zijn wettelijk beschermd via de FF-wet. Spotvogel staat vermeld op de Rode lijst als *gevoelig*. Werkzaamheden aan, in of in de nabijheid van singels dienen buiten het broedseizoen plaats te vinden.

Breedbladige wespenorchis is met één exemplaar aangetroffen. Het betreft een tabel 1 soort. Dit betekent dat de soort in de lichtste beschermingscategorie valt. Bij het beheer van de houtsingel dient met de aanwezigheid van deze plant rekening te worden gehouden en mag deze niet worden beschadigd.

Houtwal met dalkruid en salomonszegel

Graslanden/ruigten

In de graslanden en ruigten zijn diverse vogelsoorten aangetroffen. Verspreid staande bosjes worden door grasmus als zangpost gebruikt. In de ruigte vlak bij de grote nieuwe poel is bosrietzanger aangetroffen. Nesten in de graslanden en ruigten zijn niet aangetroffen, maar het is aannemelijk dat deze wel aanwezig zijn. Aangeraden wordt om tijdens het broedseizoen geen werkzaamheden uit te voeren, de kans op verstoring is daarvoor te groot.

In de struiken in de ruige graslanden en in de rand van houtsingels is een solitair mannetje grauwe klauwier aangetroffen. Dit is een zeer zeldzame broedvogel in Nederland. Een vrouwtje is niet aangetroffen en een broedgeval kon niet worden aangetoond. Het mannetje vertoonde ook geen balts- of nestgedrag. De grauwe klauwier staat op de rode lijst als *bedreigd* en staat tevens vermeld in bijlage I van de Vogelrichtlijn.

Verder zijn geen beschermde, rode lijst of zeldzame diersoorten aangetroffen in de graslanden en ruigten, met uitzondering van één ree (Ff-wet tabel 1).

De graslanden bestaan grotendeels uit soorten als witbol, pitrus, biezenknoppen, kruipende boterbloem, veldzuring en de ruigere delen kenmerken zich door soorten zoals akkerdistel en grote brandnetel. Op enkele plekken is recent zand aangevoerd. Hier is een pioniervegetatie ontstaan met o.a. stekelbrem (1 ex) en dwergviltkruid (meerdere exemplaren), beide rode lijst *gevoelig*. De kans bestaat dat zaden van elders zijn aangevoerd.

Conclusie:

In de graslanden en ruigten zijn diverse vogelsoorten aangetroffen. Hoewel geen nesten zijn gevonden mag wel worden verondersteld dat bosrietzanger en grasmus in of in de randen van de ruigtes tot broeden komen. Het wordt ten sterkste afgeraden om in het broedseizoen werkzaamheden uit te voeren in de graslanden en ruigtes wegens een grote kans op verstoring van vogels.

Graslanden en ruigte met verspreid staande bosjes.

Wateren en oevers

Op de oevers van de grote poel in het zuidoosten van het onderzoeksgebied bevindt zich een waardevolle pioniersvegetatie. Op de zuidwestelijke oever zijn 3 exemplaren kleine zonnedaauw aangetroffen. Deze soort is wettelijk beschermd via de Ff-wet en staat op tabel 2, de middelzware beschermingscategorie. Dat houdt in dat geen maatregelen mogen worden uitgevoerd die de planten negatief beïnvloeden. De soort staat tevens op de rode lijst als *“gevoelig”*.

Andere minder algemene soorten op de oever rond de poel zijn o.a. borstelbies, noorse ganzerik, geelgroene zegge, trekrus en blauwe zegge. Langs de kleine poel komt het minder algemene liggend hertshooi voor.

Op de oevers van de grote poel en de kleine waterpartij in het zuidoosten van het gebied zijn verder kikkers aangetroffen uit het groene kikker-complex. Deze zijn wettelijk beschermd volgens de Flora- en faunawet (tabel 1). In de poel zelf zijn veel kikkervisjes aangetroffen.

Rond de wateren zijn ook geen beschermde of rode lijst libellen aangetroffen, maar slechts algemene soorten zoals gewone oeverlibel, platbuik, grote keizerlibel, watersnuffel en lantaarntje.

Conclusie:

Maatregelen op de oevers van de poel of in de poel zelf die negatieve invloed hebben op de beschermde plant “kleine zonnedaauw” of op de groene kikkers zijn wettelijk niet toegestaan en moeten worden voorkomen. Dit geldt ook voor beheersmaatregelen.

Het advies is om de lager gelegen oeverzone (plaatselijk tot ongeveer 10 meter breedte) van de grote poel met pioniersoorten geen werkzaamheden uit te voeren.

Oever van poel met kleine zonnedaauw

Samenvatting, conclusies en aanbevelingen

Dit quick scan onderzoek betreft een aanvulling op het door Buiting Advies in 2006 uitgevoerde onderzoek ““ecologisch onderzoek Dutch golf Putten landgoed Bokhorst, Buiting 2006”. Het betrof een veldinventarisatie door twee ecologen waarbij specifiek gelet is op het voorkomen van beschermde soorten, rode lijst soorten en zeldzame soorten.

Gezien het feit dat alle vogelsoorten beschermd zijn, gold dit voor alle aangetroffen soorten ook. Er is één zeldzame Rode lijst (*bedreigd*) soort aangetroffen. Het betrof een mannetje grauwe klauwier. Een vrouwtje kon niet worden gevonden waardoor een broedgeval niet kon worden aangetoond. Van spotvogel (Rode lijst *gevoelig*) zijn twee territoria aangetroffen.

Langs de grote waterplas zijn drie exemplaren aangetroffen van de kleine zonnedaauw. Deze soort is via de flora en faunawet tabel 2 wettelijk beschermd en staat op de rode lijst in de categorie “gevoelig”.

In één singel is één exemplaar van de vrij algemene maar beschermde brede wespenorchis aangetroffen (Ff-wet tabel 1). Tijdens werkzaamheden in deze houtsingel dient de plant ontzien te worden.

In en langs de grote poel en de kleine poel in het zuidoosten komen kikkers voor uit het groene kikker-complex. Deze zijn ook volgens de Ff-wet beschermd.

Met betrekking tot werkzaamheden in het terrein worden de volgende aanbevelingen gedaan.

- werkzaamheden dienen buiten het broedseizoen plaats te vinden
- de lager gelegen oeverzone, met pioniersoorten, van de grote poel dient vrij te blijven van werkzaamheden (plaatselijk tot ongeveer 10 meter breedte). Voor het uitvoeren van beheer dient een ontheffing aangevraagd te worden voor de plek met zonnedauw.
- langs alle overige watergangen en poel dient een zone van twee en halve meter vrij te blijven van werkzaamheden in de periode dat groene kikkers buiten hun winterslaap verkeren (actief zijn).

Kaart met beschermde en Rode lijstsoorten

EP/YM

Buiting Advies, mei 2009

Beheer en ontwikkelingsadvies Dutch Golf Putten

Buiting Advies
Natuur en landschap
Mei 2009

Beheer en ontwikkelingsadvies Dutch Golf Putten

Inhoud

1 Inleiding	2
2 Geografische ligging en afbakening onderzoeksgebied	2
3 Abiotiek	2
4 Vegetatie	3
4.1 Bos	3
4.1.1 Huidige situatie	3
4.1.2 Streefsituatie	3
4.1.3 Beheer	3
4.2 Houtsingels	4
4.2.1 Huidige situatie	4
4.2.2 Streefsituatie	5
4.2.3 Beheer	5
4.3 Grasland	5
4.3.1 Huidige situatie	5
4.3.2 Streefsituatie	6
4.3.3 Beheer	7
4.4 Oevers	7
4.4.1 Huidige situatie	7
4.4.2 Streefsituatie	7
4.4.3 Beheer	8
4.5 Water	8
4.5.1 Huidige situatie	8
4.5.2 Streefsituatie	8
4.5.3 Beheer	8
5 Aan te leggen bos/singel	8
6 Wetgeving en beheer	9
7 Monitoring	9
Bijlage:	
Kaart 1 Huidige situatie	
Kaart 2 Nieuwe situatie	

1 Inleiding

Op landgoed Bokhorst gelegen ten noordoosten van Nijkerk ligt een golfterrein in ontwikkeling. Het terrein bevindt zich op voormalige landbouwgrond. Rondom de te bespelen delen van de baan is natuurontwikkeling gepland. In dit rapport zal beschreven worden naar welke natuurdoelen wordt gestreefd. Tevens wordt uiteengezet middels welk beheer getracht wordt deze doelen te realiseren.

2 Geografische ligging en afbakening onderzoeksgebied

Golfbaan Dutchgolf Putten is gelegen op landgoed Bokhorst op ongeveer één kilometer ten noordoosten van Nijkerk in het Noorden van Gelderland. De exacte locatie en de huidige situatie van het golfterrein wordt weergegeven in de bijlage kaart 1. Aan de noordkant wordt het gebied begrensd door de N978 en aan de zuidzijde door de spoorlijn Zwolle –Amersfoort. Langs de westzijde loopt de Meskampersteeg.

Ligging landgoed Bokhorst

3 Abiotiek

Het plangebied ligt op een dekzandlandschap aan de noordrand van de Veluwe. Er zijn drie verschillende bodemtypen te onderscheiden, te weten natte Bruine enkeerdgrond, Veldpodzolgronden en Beekeerdgronden. De diepte van het grondwater varieert van vrij droog tot nat. Op enkele plekken aan de zuidoostkant van het terrein is sprake van kwel.

4 Vegetatie

Enkele jaren geleden bestond het hele gebied uit landbouwgebied (veeteelt en akkerbouw). Momenteel wordt het gebied ingericht als golfterrein met daar omheen mogelijkheden voor natuurontwikkeling. De streefsituatie wordt weergegeven in bijlage kaart 2.

4.1 Bos

4.1.1 Huidige situatie

In het plangebied liggen twee opgaande bosjes B1 en B2 (zie kaart bijlage 1). Bos B1, gelegen in het westen van het plangebied, betreft een opgaand Zomereikenbos met enige bijmenging van Fijnspar, Amerikaanse eik en Berk. In de struiklaag groeit lijsterbes, vlier en elzen (hakhoutstoven). In de kruidlaag bevindt zich o.a. adelaarsvaren. Het bos is gelegen op een Veldpodzogrond. De Potentieel Natuurlijke Vegetatie (PNV, de vegetatie die op deze plek onder natuurlijke omstandigheden zou ontstaan) bestaat uit Eiken-Berkenbos. De kwaliteitsbeoordeling van het bos is hoog. Bos B2, gelegen in het oosten van het plangebied, is deels elzenhakhout en deels zomereikenbos. Het betreft een rabattenbos. In het oosten langs het pitrusveldje met els (G7) ligt een open plek met twee grote markante zomereiken. Er is sprake van enige bijmenging van ruwe berk. Het bos kent een goed ontwikkelde verticale structuur. In de ondergroei bevindt zich o.a. brede stekelvaren, rankende helmbloem, braam, hop, koekoeksbloem en witbol. Dit bos is gelegen op natte Bruine enkeerdgronden en Beekeerdgronden. Er is sprake van een kwelsituatie. De PNV bestaat uit Elzen-Eikenbos. De kwaliteitsbeoordeling van het bos is hoog.

4.1.2 Streefsituatie

Er wordt gestreefd naar bossen die wat betreft soortensamenstelling de PNV zo goed mogelijk benaderen (zie ook bijlage kaart 2). Ontwikkeling van een goede verticale en horizontale structuur is ook van groot belang. Omdat de boscomplexen vrij klein zijn, is het niet mogelijk grote open plekken te creëren. Dit zou ten koste gaan van het bosklimaat. Kleine plekken waar licht binnen kan treden bieden mogelijkheden voor de kruidvegetatie om zich te handhaven en te ontwikkelen. Toename van de hoeveelheid staand en liggend dood hout is ook een belangrijk doel. In gevallen waarin sprake is van oud hakhoutbos wordt er naar gestreefd dit in stand te houden. Dit niet alleen uit cultuurhistorisch perspectief, maar ook omdat dit type bossen vaak specifieke waardevolle mogelijkheden aan de kruid- en mosflora bieden.

4.1.3 Beheer

Bos B1: hier wordt een heterogene dunning aanbevolen. Dit houdt in dat groepsgewijs met verschillende dunningsintensiteit bomen worden verwijderd. Daarnaast wordt in een deel van de groepen niet ingegrepen. Enkele bomen dienen te worden geringd, zodat staand dood hout ontstaat. Gedunde bomen dienen als dood hout achter te blijven in het bos. Tijdens de dunningen dienen exoten als eerst verwijderd te worden.

Bos B2: De belangrijkste beheermaatregel in dit bos is de voortzetting van een hakhoutbeheer. De elzen dienen om de 8-10 jaar afgezet te worden. Dit dient heel duidelijk in fasen te gebeuren. Dit wil zeggen dat niet alle elzen in eens afgezet moeten worden, maar dit dient in twee fasen te gebeuren. Dus één jaar de helft van het hakhout afzetten, vier tot 5 jaar later de andere helft. Vervolgens komt 4 tot 5 jaar de eerste helft weer aan de beurt. De Zomereiken dienen vanzelfsprekend gespaard te worden.

Het vrijgekomen takhout dient in rillen verwerkt te worden aan de rand van het bos op een plek waar geen sprake is van een bijzondere floraondergroei. Een andere mogelijkheid is om

het takhout af te voeren. In geen geval mag het takhout worden versnipperd en in het bos of in overige vegetaties achtergelaten i.v.m. storing en verrijking van de bodem. Het achterlaten van houtsnippers werkt verrijking in de hand met stikstofminners zoals grote brandnetel en braam. Dit gaat ten koste van andere soorten.

4.2 Houtsingels

4.2.1 Huidige situatie

Hieronder zullen de huidige bestaande houtsingels in het kort besproken worden.

H1: Hakhoutsingel met overstaanders; dit betreft een gemengde singel van els en berk (hakhout) en lijsterbes en overstaanders van eik. In het midden van de singel is sprake van een grote dichtheid aan jonge bomen met een dbh van enkele centimeters. In de kruidlaag bevindt zich o.a. veelbloemige veldbies. Op de stoven en bodem bevinden zich diverse soorten mossen zoals gewoon sterrenmos en haarmos (spec).

H2 Hakhoutsingel met overstaanders; hakhout bestaande uit eik en berk. In het noorden van de singel is geen sprake van hakhout, maar van normaal elzen/berkenbos. Er is sprake van één grote markante zomereik. De kruidlaag bestaat uit adelaarsvaren. In de rand bevindt zich o.a. wilde kamperfoelie, gewone salomonszegel en grote brandnetel. salomonszegel is een indicator voor oude bosgrond.

H3: Hakhoutsingel met overstaanders; hakhout van sporkehout en berk en aan de randen Els; overstaanders van berk en zomereik. Plaatselijk staat Amerikaanse vogelkers. De kruidlaag bestaat plaatselijk uit volledige adelaarsbedekking en verder hop, braam en framboos.

H4: Hakhoutsingel met overstaanders; hakhout bestaande uit zomereik, zachte berk, zwarte els. Enkele overstaanders van berk en eik. Tegen vak H11 aan staan twee markante beuken. De kruidlaag bestaat uit varens, braam, grassen, salomonszegel, grote muur, walstro, koekoeksbloem en pitrus. Deze singel ligt in een kwelgebied. Het lijkt er op dat de kwel niet doordringt tot in de wortellaag van het singel. Het blad op de bodem bestaat grotendeels uit Zomereikenblad. Dit is slecht verteerbaar en levert een ongunstig type humus op.

H5: Hakhoutsingel met overstaanders; hakhout bestaande uit els; De struik/kruidlaag bestaat onder andere uit vlier, hop, brandnetel en braam.

H6: Hakhoutsingel met overstaanders; hakhout bestaande uit berk en els met overstaanders van eik en berk. In de singel komen verspreidt enkele markante eiken, boswilg en fijnspar voor. De kruidlaag bestaat uit grote muur, gewone salomonszegel, hop, kamperfoelie, braam en speerdistel. Aan de noordkant bevindt zich een plek met dalkruid. Dalkruid is een indicator voor oude bosgrond. In het noorden is tevens een exemplaar van de breedbladige wespenorchis aangetroffen. Omdat deze plant beschermd is dient hij bij het beheer te worden ontzien.

H7: Hakhoutsingel met overstaanders; hakhoutsingel bestaande uit els, eik en berk met overstaanders van eik. Karakter van de singel is vergelijkbaar en aansluitend op bos B2. Ook hier bevindt zich grote goed ontwikkelde plek met dalkruid aan de noordkant.

H8: Hakhoutsingel bestaande uit els, eik en berk. Verder zijn lijsterbes, sporkehout en boswilg present. In de kruidlaag bevinden zich varens, walstro, braam en hop. Waar alle beplanting is afgezet (m.u.v. els) is veel braam en brandnetel opgekomen.

H9: Hakhoutsingel van zwarte els. In de kruidlaag bevindt zich langs de sloten een vegetatie met o.a. speenkruid, dagkoekoeksbloem en bosveldkers. Plaatselijk bevindt zich wilde kamperfoelie in de kruid/struiklaag.

H10: Hakhoutsingel met overstaanders; hakhoutsingel bestaande uit eik en berk met overstaanders van eik en berk. Verder zijn lijsterbes, vogelkers en wilg present. De ondergroei bestaat uit hop, varens, brandnetels en bramen.

H11: Hakhoutsingel; met gaten.

H12: Hakhoutsingel met overstaanders; hakhoutsingel bestaande uit els en eik. Enkele overstaanders van eik. Verder zijn lijsterbes, es en wilg en plaatselijk Gewone es. Op de overgang tussen H1 en H12 is hakhout afgezet van o.a. sporkehout. Ook is Amerikaanse vogelkers afgezet. Van het vrijgekomen materiaal is een houtril aangelegd aan de noordoost kant van H12.

4.2.2 Streefsituatie

Alle singels in dit gebied bestaan grotendeels uit hakhout. Het streven is om deze gebiedskarakteristieke landschapselementen in stand te houden en het kenmerkende landschapspatroon te behouden.

4.2.3 Beheer

Het hakhoutbeheer dient voortgezet te worden. De singels dienen ééns in de 8-10 jaar afgezet te worden. Dit dient te gebeuren in drie fasen, waarbij tijdens elke fase één derde van de singels wordt aangepakt. De singels die tijdens één fase worden afgezet dienen verspreid over het gebied te liggen. Kenmerkende overstaanders met erg dikke takken dienen zodanig gehandhaafd evenals kenmerkende grote solitaire bomen in de singels. Tijdens de eerstvolgende afzetfase dienen als eerst de singels te worden afgezet, waarvan de afzetperiode het langst geleden is en de takken het dikst zijn. Het takhout dient afgevoerd te worden of in rillen te worden verwerkt, waarbij bij het bepalen van de plek rekening wordt gehouden met eventueel aanwezige waardevolle flora. In geen geval mogen houtsnippers in de houtwal of elders in de vegetaties verwerkt worden. Opslag van exoten zoals Amerikaanse vogelkers dient verwijderd te worden uit de singels. Bij brede singels dient gedund te worden op het moment dat opslag een bedreiging gaat worden voor het hakhout. Enkele jonge exemplaren kunnen eventueel als nieuw hakhout afgezet worden. In bredere singels waar het kronendak gesloten of vrijwel gesloten is kan een lichte dunning uitgevoerd worden. Dit geldt bijvoorbeeld voor H4.

4.3 Grasland

Hieronder worden de verschillende graslanden in het gebied beschreven (zie kaart 1 bijlage).

4.3.1 Huidige situatie

G1 : Dit betreft kort gehouden raaigras-beemdgras grasland. Het grasland heeft weinig structuur en is soortenarm.

G2: Dit grasland bestaat in het noorden en zuiden uit laag gehouden grasland. Het zuidelijk deel lijkt wat schraler te zijn. In het middenoosten bevindt zich een dichte pitrusvegetatie met ondergroei en vooral langs de randen een witbolvegetatie.

G3: Dit grasland kent in het zuiden ruim om de plas grote delen met een combinatie van storingssoorten als grote brandnetel, pitrus en akkerdistel. Verder kenmerkt het grasland zich met name door hoge presentie van witbol.

G4 : Dit grasland kent een zeer hoge bedekking van grassen waarin Witbol dominant is. Tussen de grassen komt een beperkte hoeveelheid Ridderzuring en andere soorten voor. In het noordwesten van dit vaak ligt een kleine laagte grenzend aan de sloot waar veel holpijp aanwezig is wat de aanwezigheid van kwel indiceert. Plaatselijk is sprake van vegetaties met veel biezenknoppen en andere soorten. Daar is de vegetatie wat opener en kansrijker. Vermoedelijk is het daar net iets vochtiger en er zijn wellicht kansen op veldrushooiland. Dat geldt met name voor de kwelplaatsen.

G5: Dit grasland kent in bepaalde delen een hoge bedekking van Witbol en de vegetatie is vrijwel gesloten. Verder zijn voornamelijk Pitrus en ridderzuring typerend. Plaatselijk is wat kruipende boterbloem of een enkele veldzuring aanwezig. In bepaalde delen, waaronder in het zuiden is een afwisseling van veel biezenknoppen aanwezig met verder soorten zoals kruipende boterbloem veldzuring e.d. De vegetatie is hier opener en kansrijker.

G6: Dit grasland kent zeer hoge bedekking van witbol en de vegetatie is vrijwel gesloten. Verder zijn voornamelijk pitrus en ridderzuring typerend. Plaatselijk is wat kruipende boterbloem of een enkele veldzuring aanwezig. Plaatselijk is de vegetatie opener met meer biezenknoppen. Daar is de kans op een bloem/kruidenrijke vegetatie op wat kortere termijn groter.

G7: In dit grasland is sprake van een dominantie van pitrus. Er is veel opslag van zwarte els aanwezig en plaatselijk enkele Amerikaanse vogelkers. Langs de randen bevinden zich enkele grauwe wilgen (vermoedelijk hybride met geoorde wilg). Bij een nietsdoenbeheer zal deze plek zeer snel overgaan in gesloten elzenbos.

G8: De graslanden die bij G8 horen kennen een zeer dominante vegetatie van gestreepte witbol. De vegetatie is zo dicht dat weinig andere soorten hier kunnen gedijen. Plaatselijk en in de randen zijn ruigtesoorten zoals ridderzuring aangetroffen.

4.3.2 Streefsituatie

Op een groot deel van het terrein wordt bloemrijk grasland nagestreefd. Op plaatsen waar nu een afwisseling is van soorten met veel Biezenknoppen en een relatief open vegetatie liggen goede kansen voor soortenrijke bloemrijke graslanden. Op plaatsen waar de vegetatie door witbol wordt gedomineerd liggen ook kansen op bloemrijke vegetaties, maar het zal waarschijnlijk langer duren voor dit gerealiseerd is. Op die plekken waar sprake is van kwel zoals rondom plas (W1) liggen de beste kansen voor waardevolle vochtige tot natte schrale graslanden. Dit maakt dan ook deel uit van het natuurkerngebied. Ook elders in het zuiden van het gebied zijn kansrijke delen als natuurkerngebied aangewezen.

De Pitrusvegetaties in het terrein zijn op dit moment in verhouding tot het oppervlak van het gehele gebied nog vrij klein. In redelijk grote delen van het gebied domineert biezenknoppen in plaats van pitrus (deze twee soorten lijken nog al op elkaar!). Deze soort is echter over de hele linie kieskeuriger dan pitrus en kan sterk naar voren komen bij verstoring in de waterhuishouding. Voedselrijkdom verdraagt deze soort echter maar beperkt dus is dit een aanwijzing dat de bodem hier waarschijnlijk niet al te voedselrijk is. Die delen van het terrein

zijn bovendien redelijk open met allerlei andere soorten er tussen en is dus kansrijk m.b.t. de ontwikkeling van wat schralere bloemrijke graslanden.

4.3.3 Beheer

Voor de graslanden waar grassen als witbol of raaigras domineren is een ontwikkelingsbeheer van 2 x per jaar maaien en afvoeren te adviseren. De eerste keer dient plaats te vinden in de eerste helft van juni (let op Ff-wet, broedende vogels) en de tweede maaibeurt eind augustus. Per jaar dient een klein deel van ongeveer 10% niet gemaaid te worden, maar over te blijven staan (o.a. t.b.v. insecten). Dit dient cyclisch te gebeuren (dus niet elk jaar hetzelfde deel). Wanneer de graslanden verschrallen en bloem- en soortenrijker worden kan dit percentage wat omhoog gebracht tot ongeveer 20%.

Delen die over blijven staan moeten bij voorkeur ook zo gevarieerd mogelijk zijn.

Uit monitoring moet de ontwikkeling van de graslanden duidelijk worden. Indien na enkele jaren blijkt dat de vegetatie erg gesloten blijft kan een nabeweiding overwogen worden (beheerevaluatie). Maai-intensiteit en -periode zullen middels beheerdoelstelling afhankelijk van de ontwikkelingen en het gewenste resultaat bijgesteld moeten worden.

Gezien de huidige situatie zal de ontwikkeling van schraalgrasland een zaak van lange adem worden. Waarschijnlijk bieden die plekken waar sprake is van kwel en plaatsen waar nu reeds een wat opener biezknoppenvegetatie aanwezig is, de snelste ontwikkelingskansen. Deze zijn voor een belangrijk deel in het natuurkerengebied gelegen.

4.4 Oevervegetatie

4.4.1 Huidige situatie

O1: De oever van deze huidige plas loopt flauw richting grasland. Over een zone van enkele meters om de plas is de vegetatie nog erg open, met lage bedekkingen en veel open zand. Er bevindt zich een waardevolle pioniervegetatie met onder andere kleine zonnedaauw, borstelbies, blauwe zegge, noorse ganzerik, trekrus, geelgroene zegge, knolrus en tijmrepijs. Eerste soort is kenmerkend (kensoort) voor het vrij zeldzame Dwergbiezenverbond.

O2: Dit plasje heeft behoorlijk steile oevers, waardoor weinig ruimte is voor een oevervegetatie en weinig gradiënten aanwezig zijn. In de oever is o.a. een enkel trekrus en enige liggend hertshooi aangetroffen, wat er op kan wijzen dat op deze diepte toch mogelijkheden zijn voor natte schrale graslanden. Verder komt o.a. knolrus voor in de smalle oeverzone. Om de plas heen liggen wellicht mogelijkheden voor wat waardevollere graslanden.

O3: De oevers langs watergang 1: Deze watergang loopt door een kwelgebied. Helaas is de flauwe oever aan de zuidzijde gegraven, terwijl een flauwe oever aan de noordzijde meer potentie heeft door de expositie t.o.v. de zon. Soorten als veldrus, geelgroene zegge, schilderepijs en gevleugeld hertshooi geven hier aan dat er kansrijkere situaties zijn voor natte tot vochtige waardevolle vegetaties.

Oevers watergangen overig:

Oevers van de overige wateren sluiten grotendeels aan bij de vegetatie van het omringende terrein. Vanzelfsprekend met af en toe wat meer vochtminnende soorten in de oever. Sloten langs bosranden en singels zijn meestal minder goed ontwikkeld.

4.4.2 Streefsituatie

De oevers rondom de plasjes (O1 en O2) lijken op basis van de pioniersoorten die zijn aangetroffen kansrijk. Het is van belang dat er een zeer geleidelijke gradiënt aanwezig is om alle standplaatsen van de veelal zeldzame kritische soorten uit deze pionierplantengemeenschappen als zowel later ontwikkelde natte/vochtige heischrale terreinen een kans te bieden. Wat dit betreft dienen de oevers (O2) rondom die plas aangepast te worden tot zeer flauwe oevers. Het doel is natte/vochtige schrale situaties in de oeverzone. Indien zich zeldzame of zeer zeldzame pioniersoorten vestigen uit b.v. het Dwergbiezenverbond is het van belang open plekken te blijven creëren voor het behoud hiervan. Water (O3) staat grote delen van het jaar droog. Hier zijn veldrus en geelgroene zegge aangetroffen, soorten die wijzen op goede potenties.

4.4.3 Beheer

De oevers rondom de plassen (O1 en O2) hoeven nog niet gelijk gemaaid te worden. Zo gauw sprake is van graslandontwikkeling en de vegetatie zich sluit dient een maaien en afvoerbeheer ingesteld te worden te worden. Gezien de kwetsbaarheid van de vegetatie en de vochtigheid van de bodem moet gebruik worden gemaakt van een éénasser met maaibalk zodat de bodem niet verdicht. Wanneer zich hiervoor een waardevolle pioniervegetatie heeft ontwikkeld dient en deze dreigt door successie te verdwijnen is het aan te raden kleine stukken te plaggen loodrecht op de plas (zodat de hele gradiënt open komt). Op de oever (O1) bevindt zich kleine zonnedaauw. Deze soort is beschermd (tabel 2). Voor het beheer terplekke is een ontheffing nodig. De oevers langs de watergang O3 dienen aangepast te worden. Aan de noordkant dient een flauw talud te worden gerealiseerd. De oevers kunnen meegemaaid worden met de graslandpercelen waarin ze liggen. Het is gunstig om op enkele plekken een ruigte beheer toe te passen van eens in de drie jaar maaien. Verder dient hier jaarlijks en cyclisch ook 20% niet gemaaid te worden en dus over te laten staan. De overige oevers kunnen worden meegemaaid met de vegetatie waar zij aan grenzen. Voor al deze oevers geldt dat ook hier 20% jaarlijks overgeslagen dient te worden bij de maaibeurt. Daarnaast kan 20% per watergang als ruigte beheerd worden en dus 1 x per drie jaar gemaaid worden.

4.5 Watervegetatie

4.5.1 Huidige situatie:

W1: Nog open water zonder vegetatie. In dit water bevindt zich een populatie groene kikkers
W2: Nog open water zonder vegetatie. In dit water bevindt zich een populatie groene kikkers.
W3: Dit is een droogvallende watergang met in het diepste deel onder andere veel mannagras.

4.5.2 Streefsituatie

In het open water (W1,W2) wordt gestreefd naar een vegetatie met een goed ontwikkelde ondergedoken zone en drijfbladzone. (W3) Is een droogvallende watergang met onder andere geelgroene zegge en veldrus in de randen.

4.5.3 Beheer

Voorlopig hoeft geen beheer te worden uitgevoerd. Indien de watergang dicht dreigt te groeien dient gefaseerd geschoond te worden. In watergang (O3) kan een maaibeheer tot diep in de sloot zorgen voor waardevolle droogvallende pioniervegetaties.

5 Aan te leggen bos/singel

In het plangebied wordt een zevental bosjes/singels aangeplant (A1 t/mA7).

Hiervoor zal een aanlegplan moeten worden opgesteld, waarbij als uitgangspunt versterking van de ecologische waarde en de landschapswaarde.

6 Wetgeving en beheer

Tijdens alle maatregelen die genomen worden dient rekening te worden gehouden met de wetgeving, zoals Flora- en faunawet. Dit beheeradvies voorziet daar niet standaard in.

7 Monitoring

Het is belangrijk om de ontwikkelingen in het veld goed te monitoren.

Op deze manier kunnen de ontwikkelingen ingeschat worden en kan een beheerevaluatie plaatsvinden. Monitoring van de graslanden (met name de delen gelegen in kwelgebied en de oevers van de poelen) dient in het begin intensief (1x per jaar) te gebeuren. Een eerste monitoring/nulmeting dient plaats te vinden in 2009.

Buiting Bosontwikkeling
R.B. Buiting
Postbus 98
6950 AB DIEREN

landbouw, natuur en
voedselkwaliteit

uw brief van	uw kenmerk	ons kenmerk	datum
		ff75c.06.afw.0433.to	8 maart 2007
onderwerp		doorkiesnummer	bijlagen
Flora- en faunawet, art. 75, lid 5 en lid 6, onderdeel c		0800 - 22 333 22	-

Geachte heer Buiting,

Naar aanleiding van uw verzoek van 6 december 2006 en de aanvulling hierop van 26 februari 2007, geregistreerd onder aanvraagnummer FF/75C/2006/0433, om een ontheffing als bedoeld in artikel 75 van de Flora- en faunawet lid 5 en lid 6, onderdeel c te krijgen, deel ik u het volgende mee. Ik kan u de gevraagde ontheffing niet verlenen, aangezien de noodzaak hiervoor ontbreekt. Verder in deze brief staat vermeld wat daarvoor de redenen zijn.

De aanvraag

De aanvraag heeft betrekking op het project 'Oefengolf op Landgoed Bokhorst' in de gemeente Putten. Het betreft de aanleg van een golfbaan van negen holes, waarbij een drietal waterpartijen, parkeerplaatsen en een clubhuis aangelegd zullen worden en een houtwal verbreed zal worden. Ontheffing wordt gevraagd van de verbodsbepalingen genoemd in artikel 11 van de Flora- en faunawet voor wat betreft exemplaren van de boommarter, das en broedvogels.

Overwegingen

Wettelijk kader

Beschermde soorten

De boommarter en de das zijn beschermde inheemse diersoorten als bedoeld in artikel 4, lid 1, onder a, van de Flora- en faunawet en zijn tevens opgenomen in bijlage 1, behorende bij het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten (28 november 2000, Stb. 525), dier- en plantensoorten waarvoor dezelfde bescherming dient te gelden als dier- en plantensoorten van communautair belang. Vogels zijn beschermde inheemse diersoorten als bedoeld in artikel 4, lid 1, onder b, van de Flora- en faunawet. Voor vogels wordt alleen ontheffing verleend, indien het nest valt onder de bescherming van artikel 11 van de Flora- en faunawet. Hieronder zal dit nader worden toegelicht.

Verbodsbepalingen

Op grond van artikel 11 van de Flora- en faunawet is het verboden nesten, hopen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van beschermde inheemse diersoorten te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit
Dienst Regelingen

Burg. De Raadsingel 59
Postadres: Postbus 1191
3300 BD Dordrecht
Telefoon: 0800-22 333 22
Fax: 078-63 95 394
Web: www.minlnv.nl/loket

Datum   Kenmerk
8 maart 2007   ff75c.06.afw.0433.to

Vervolgblad
2

Boommarter

Het plangebied maakt deel uit van het foerageergebied van de boommarter, gezien de vele houtwallen en enkele kleine bosjes. Binnen het plangebied zijn geen vaste rust- en verblijfplaatsen en voortplantingsplaatsen van de boommarter aangetroffen. Vermoedelijk zijn deze te vinden op het Landgoed Salentein ten westen van het plangebied, waar groter aaneengesloten bos ligt. Ook ontbreekt het aan directe waarnemingen of sporen van boommarters in het gebied. De directe omgeving van het plangebied bestaat uit voldoende geschikt leefgebied. Ten tijde van de verstorende werkzaamheden zal de boommarter hier een onderkomen vinden. De gunstige staat van instandhouding van de boommarter zal door de voorgenomen werkzaamheden geenszins in het geding zijn. Ik acht een ontheffing voor de boommarter op basis van het voorgaande niet nodig.

Das

De das heeft in de directe omgeving van het plangebied enkele belopen burchten en het plangebied biedt geschikt foerageergebied, gezien de kleinschaligheid van het landschap en de voedselrijke graslanden. Door de aanleg van de golfbaan wordt foerageergebied van de das vernield. Voor het verstoren, beschadigen of vernielen van foerageergebieden en migratieroutes van dassen is een ontheffing vereist, indien zij van groot belang zijn voor de functionaliteit van verblijfplaatsen van de das. Dit is in de onderhavige ontheffingsaanvraag niet het geval. Door de afwezigheid van wissels en loopsporen is het waarschijnlijk dat het plangebied geen onderdeel uitmaakt van het preferente leefgebied van de das. Er is voldoende leefgebied in de directe omgeving van het plangebied aanwezig. De das kan gebruik blijven maken van de golfbaan als secundair leefgebied. Het plangebied als foerageergebied is niet van belang voor het voortbestaan van de dassenpopulatie. De gunstige staat van instandhouding van de das zal door de voorgenomen werkzaamheden niet in het geding zijn. Een ontheffing voor artikel 11 van de Flora- en faunawet wordt op basis van voorgaande dan ook niet nodig geacht.

Vogels

Een nest is de woonplaats die vogels vervaardigen om de eieren uit te broeden en de jongen te verzorgen. Voor een verdere aanscherping van de definitie van het begrip 'nesten' wordt onderscheid gemaakt tussen broedseizoen en niet-broedseizoen. Alle bewoonde nesten in het broedseizoen vallen onder de reikwijdte van artikel 11 van de Flora- en faunawet en zijn beschermd. De houtwallen, singels, bosjes en bosgebieden blijven behouden. Binnen het plangebied zijn geen nesten of andere vaste rust- of verblijfplaatsen aanwezig van jaarrond beschermde soorten, zoals de kerkuil en de steenuil. Nesten van de overige vogels genoemd in bijlage 4 van de projectomschrijving vallen buiten het broedseizoen niet onder de definitie van het begrip nesten in artikel 11 van de Flora- en faunawet. Dit type wordt niet weer in gebruik genomen en is dus buiten het broedseizoen niet van belang voor de instandhouding van soorten. U voorkomt overtreding van verbodsbepalingen ten aanzien van vogels door de werkzaamheden buiten het broedseizoen uit te voeren. Daarmee vervalt de noodzaak om ontheffing te verlenen.

Besluit

Gelet op het voorgaande wijs ik uw aanvraag voor een ontheffing ex artikel 75 van de Flora- en faunawet af.

Datum
8 maart 2007

Kenmerk
ff75c.06.afw.0433.to

Vervolgblad
3

Concluderend

Dit houdt in dat het toegestaan is de voorgenomen werkzaamheden zonder ontheffing uit te voeren.

Wanneer u al leges heeft betaald, dan betalen wij u deze zo spoedig mogelijk terug.

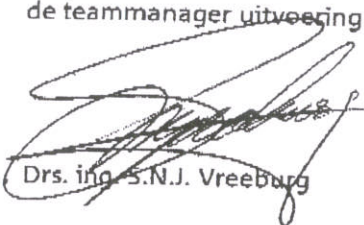
Bezwaar

Het kan zijn dat u het met deze beslissing niet eens bent. U kunt dan (net als andere belanghebbenden) binnen zes weken na de verzenddatum van deze brief, bezwaar maken. U doet dit door een brief te sturen aan Dienst Regelingen, afdeling Juridische Zaken, Postbus 1191, 3300 BD Dordrecht. Uw bezwaarschrift moet ten minste bevatten:

- uw naam en adres
- de vermelding: 'ontheffing artikel 75 Flora- en faunawet' en het aanvraagnummer
- een afschrift van deze brief
- de redenen van uw bezwaar
- de datum van uw bezwaarschrift
- uw handtekening

Als u iemand machtigt namens u bezwaar te maken, vergeet u dan niet een door u ondertekende machtigingsverklaring mee te sturen.

DE MINISTER VAN LANDBOUW, NATUUR EN VOEDSELKwaliteit,
voor deze,
de teammanager uitvoering Dienst Regelingen,

Drs. ing. S.N.J. Vreeburg